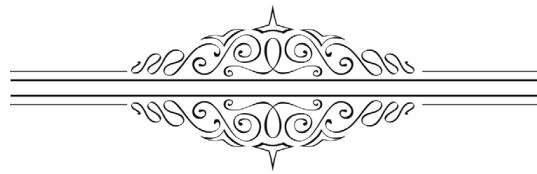

ISSN 2313–612X

Крымский научный центр
Института истории им. Ш. Марджани
Академии наук Республики Татарстан

**К Р Ы М С К О Е
И С Т О Р И Ч Е С К О Е О Б О З Р Е Н И Е**

**C R I M E A N
H I S T O R I C A L R E V I E W**

Научный журнал
Scientific journal

**№ 1
2016**

Казань – Бахчисарай

Учредитель
ГБУ «Институт истории имени Шигабутдина Марджани
Академии наук Республики Татарстан»

Журнал основан в апреле 2014 г. решением Ученого Совета
Института истории им. Ш. Марджани АН РТ

Свидетельство о регистрации СМИПИ № ФС77–59824
от 17 ноября 2014 г. выдано Роскомнадзором

Издание подготовлено и осуществлено в рамках
Распоряжения Кабинета Министров Республики Татарстан
№ 2561-р от 12.11.2015 г.

Выходит 2 раза в год

Главный редактор
Р.С. Хакимов (Казань)

Заместитель главного редактора
Э.Х. Сейдаметов (Бахчисарай-Симферополь)

Редактор английских текстов
Л.С. Сейтхалилова (Симферополь)

Редактор крымскотатарских текстов
Н.С. Сейдаметова (Симферополь)

Редактор татарских текстов
Л.Р. Мургазина (Казань)

Редактор турецких текстов
Ш.Э. Сейт-Маметов (Симферополь)

Редакционный совет:
М.Г. Крамаровский, И.М. Миргалеев,
И.В. Зайцев, Г.Р. Альгин

Редакционная коллегия:

Халил Инальджик (Анкара, Турция), Г.Т. Бекирова (Симферополь),
Г.Ф. Габдрахманова (Казань), М.М. Гибатдинов (Казань),
Р.Р. Сабитов (Париж, Франция), Т.Б. Усеинов (Симферополь),
А.И. Галенко (Киев, Украина), А.А. Непомнящий (Симферополь),
Эдвард Лаззери (Блумингтон, США),
Брайан Глин Вилльямс (Дартмут, США),
Элизабет Титмаер (Берлин, Германия),
А.М. Меметов (Симферополь), И.А. Керимов (Симферополь),
Ильяс Кемалоглу (Стамбул, Турция),
Грета Лин Улинг (Мичиган, США),
Н.С. Сейтягьяев (Симферополь),
Ионуц Кожокару (Бухарест, Румыния),
У.К. Мусаева (Симферополь), А.Н. Гаркавец (Алма-Ата),
Н.М. Акчурина-Муфтиева (Симферополь),
В.П. Кирилко (Симферополь), Р.Р. Салихов (Казань),
Д.П. Урсу (Одесса, Украина), Идиль Измирли (Вашингтон, США),
Р.Д. Куртсеитов (Симферополь), А.М. Эмирова (Симферополь),
Э.И. Сейдалиев (Симферополь), Г.Н. Кондратюк (Симферополь)

Технический редактор

Л.Ф. Байбулатова (Казань)
Н.Ю. Сеитвелиева (Симферополь)

Адрес редакции и издателя:

420014, г. Казань, Кремль, подъезд 5,
Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ
Тел./факс (843) 292 84 82 (приемная)

Журнал включен в Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=54363

E-mail: crimeanhr@gmail.com
<http://www.crimereview.ru>

Founder
**State Budgetary Institution «Shigabuddin Marjani Institute
of History of Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan»**

Journal was founded in April 2014 by the decision of
the Scientific Council of Sh. Marjani Institute of History of AS RT

The certificate of registration of mass media ПИ № ФС77–59824
given by Roskomnadzor on 17 November 2014

The edition was prepared and realized within the framework of
the Instruction of Cabinet of Ministers of the Republic Tatarstan
№ 2561-p from 12.11.2015

Published 2 times a year

Editor-in-chief
R.S. Khakimov (Kazan)

Deputy Editor-in-Chief
E.Kh. Seydametov (Bakhchisaray-Simferopol)

English texts editor
L.S. Seytkhalilova (Simferopol)

Crimean Tatar texts editor
N.S. Seydametova (Simferopol)

Tatar texts editor
L.R. Murtazina (Kazan)

Turkish texts editor
Sh.E. Seyt-Mametov (Simferopol)

Editorial council:
M.G. Kramarovsky, I.M. Mirgaleev,
I.V. Zaytsev, G.R. Altin

Editorial board:

Halil İnalçık (Ankara, Turkey), G.T. Bekirova (Simferopol),
G.F. Gabdrakhmanova (Kazan), M.M. Gibatdinov (Kazan),
R.R. Sabitov (Paris, France), T.B. Useinov (Simferopol),
A.I. Galenko (Kiev, Ukraine), A.A. Nepomnyashchiy (Simferopol),
Edward J. Lazzerini (Bloomington, USA),
Brian Glyn Williams (Dartmouth, USA),
Elisabeth Tietmeyer (Berlin, Germany),
A.M. Memetov (Simferopol), I.A. Kerimov (Simferopol),
Ilyas Kemaloğlu (Istanbul, Turkey),
Greta Lynn Uehling (Michigan, USA),
N.S. Seytyagyaev (Simferopol), Ionut Cojocaru (Bucharest, Romania),
U.K. Musaeva (Simferopol), A.N. Garkavets (Alma-Ata),
N.M. Akchurina-Muftieva (Simferopol),
V.P. Kirilko (Simferopol), R.R. Salikhov (Kazan),
D.P. Ursu (Odessa, Ukraine), Idil P. Izmirli (Washington, USA),
R.D. Kurtseitov (Simferopol), A.M. Emirova (Simferopol),
E.I. Seydaliev (Simferopol), G.N. Kondratyuk (Simferopol)

Technical editor

L.F. Baybulatova (Kazan)
N.Yu. Seitvelieva (Simferopol)

Address of the Editorial Office and Publisher:

420014, Kazan, Kremlin, entrance 5, Sh. Marjani Institute of History of AS RT
Tel./Fax (843) 292 84 82 (reception)

The journal is included in the Russian Science Citation Index Database
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=54363

E-mail: crimeanhr@gmail.com
<http://www.crimereview.ru>

СОДЕРЖАНИЕ

История и современность

Kubilay Atik. Çin Kaynaklarında Altınordu Hanlığı ve Cuçi Ulusu	8
Гарун-Рашид Гусейнов. Два Бахчисарая и вопрос о территориальных пределах удела (юрта) Софу Мухаммед Гирая Четвертого в Дагестане в контексте истории этноязыкового состава его населения.....	15
Derya Derin Paşaoğlu. Emir Edigü (Edige) Ve Oğullarının Nogay Ulusu'ndaki Yeri	28
Андрей Непомнящий. История и этнография народов Крыма в современной научно-справочной литературе (конец XX – начало XXI века): наработки и библиографические фикции	65
Булат Рахимзянов. Мещерский юрт как зона двойного влияния Московского государства и Крымского ханства	81
Михаил Стрелец. Генерал армии Яков Крейзер: портрет в интерьере эпохи	92
Борис Харсиев, Лемка Агиева. Тюркский мир в истории народов Северного Кавказа	107

Литература и язык

Эмине Ганиева. Алишер Навоининъ «Мухакамат ал-лугъатайн» адлы трактатында тюркий тиллернинъ ролю ве эмиети узеринде фикирлер	114
Исмаил Керим. Къырымтатар тилинен багълы лексикографик чалышмалар (XIX асырнынъ экинджи ярысы).....	122
Ахтем Мазинов. Конгломерация как этнический и лингвистический фактор формирования тюркских языков Крыма.....	152
Тахир Шахбазов. О роли азербайджанского языка в быту и культуре кавказских народов в XIX веке	159

Культура

- Исмет Заатов.** Крымский государственный татарский театр оперы и балета 1937–1938 гг.: опыт создания (по материалам архивов)..... 171
- Nariye Seidametova.** KıymTatar dilinde dikiş, nakış ve halı ile alâkalı terimler 185
- Рустем Эминов.** История формирования коллекций Государственного дворца и музея тюрко-татарской культуры в Бахчисарае (1922–1944) 194

Наследие

- Рефат Абдужемилев.** Osmanlı belgelerinde Kıym hanlığı / Крымское ханство в записях Османских документов..... 216
- Лейля Сейтхалилова.** Всадники султана. Военная роль крымских татар в Османской империи 224

Новые издания: рецензии, отзывы

- Григорий Кондратюк.** Новый уровень исторического крымоведения. Рец. на кн.: Непомнящий А. А. История и этнография народов Крыма: библиография и архивы (1921–1945). Симферополь: Антиква, 2015. 936 с. (Серия: «Биобиблиография крымоведения; вып. 25»)..... 246
- Вадим Майко.** Рецензия на кн.: Ломакин Д.А. Мусульманские памятники Старого Крыма XIII – XV вв.: история изучения, современное состояние / под ред. А.А. Непомнящего. Симферополь: Соло-Рич, 2015. 240 с. (Серия: «Биобиблиография крымоведения»; вып. 23)..... 250

Хроника

- События марта-апреля 2016 г. 255
- Список сокращений 261

УДК 94(5):093:008

Çin Kaynaklarında Altınordu Hanlığı ve Cuçi Ulusu

Kubilay Atik

(Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)

Özet. Makalede Altın Ordu devletinin hakkında detaylı bilgi edinebilmek için inceleyeceğimiz Çince kaynaklar 4 temel kategoride incelenebileceğini açıklanır. Bunlardan ilki Altın Ordu sahasıyla ilgili doğrudan bilgiler içeren en önemli kaynaklar olan resmi tarihlerdir Altın Ordu sahası hakkında bilgi edinebileceğimiz ikinci türdeki Çin kaynağı ise Çin'den gelen elçilerin seyahatname ve elçilik raporlarıdır.

Buradaki detaylardan dolayı olarak Rusya'dan ve Altın Ordu sahasından bu pazarlara ulaşan mallar ve iki devlet arasında süren ticarete şahit olmaktayız. Bu raporlardan Altın Ordu ticareti ve üretilen mallar hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Son olarak yerel arşivler incelenebilir. Guanbao (Resmi Ferman Belgeleri), ticari raporlar ve paizi (taşıyan kişiye posta istasyonlarının imkanlarından faydalanma ve geçiş hakkı tanıyan tabletler) çıkarma raporları bize Yuan Altın Ordu ilişkileri hakkında bilgiler sağlayabilir.

Anahtar kelimeler: Altınordu Hanlığı, Cuçi Ulusu, Cengiz Han, Çin kaynakları, Ke Shaomin, Gong Meng.

Cengiz Han henüz hayatta iken oğulları arasında mücadeleler başlamış ve ölümünden sonra da şiddetlenerek devam etmiştir. En büyük oğlu olan Cuçi imparatorluğun en batı köşesini miras almış ve doğumuyla ilgili şüphelerden ötürü ölümüne kadar diğer kardeşleri ile ilişkileri soğuktu. Bunun sonucu olarak Ögeday'ın ölümünden sonra oğlu Batu da diğer adaylar kadar güçlü olmasına rağmen için aday olmayarak Han seçilme yolunda diğer âl-i Cengiz üyeleriyle mücadelelere girmede. Yine de Batu ve soyundan gelenler her ne kadar İlhanlılarla olduğu gibi Kubila soyuyla doğrudan savaşa girmeseler de Toluy'un soyundan gelenlerle araları hıtam olarak iyi olmadı ve Yuan hanedanına karşı mesafeli davrandılar. İkinci olarak Kubilay Han ve varisleri Kaydu ve Çağatay

ulusu ile orta Asya'da savaşırken Altın Ordu da Kafkasya'da İlhanlılar ile mücadele etmekteydi. Bunun sonucu olarak Cengiz soyundan gelen hükümdarlar arasında birbirlerine karşı Moğol İmparatorluğu içerisinde ittifak ağları kurulmaya başladı. Bir tarafta Yuan ve İlhanlılar aralarındaki coğrafi bölünmüşlüğe rağmen Toluy ulusunun devamı olarak bir arada ittifak kurarken Altın Ordu Kafkaslar'da İlhanlılar ile savaşa girmiş ancak Yuan ile bir mücadeleye girmemiştir. İki devlet arasında elçiler gidip gelmiştir ve her ne kadar kısa olsalarda Altın Ordu ile alakalı doğrudan bilgi veren Çince kaynakların çoğuna Yuan hanedanı tarihi Yuan shi ve Xin Yuanxi yoluyla ulaşabiliyoruz. Bununla birlikte, birazdan tartışılacağı üzere, Altın Ordu sahası ile ilgili bilgi alabileceğimiz Çine yegane kaynaklar bunlar değildir.

Altın Ordu hakkında bilgi edinebileceğimiz Çince kaynakları dört ana grupta toplayabiliriz. Bunlardan ilki Altın Ordu sahasıyla ilgili doğrudan bilgiler içeren en önemli kaynaklar olan resmi tarihlerdir. Çin'de bir hanedanın resmi tarihi o hanedan düştükten sonra yazılırdı. İlke olarak bir hanedanın tarihini yazmadan önce o hanedanın düşüşünden sonra belirli bir zaman geçmesi beklenirdi. Bu resmi tarihleri yazan konfüçyüsçü alimler ve devlet memurları resmi evraklardan ve biyografi, günlük, antoloji gibi edebi eserlerden yararlanırlardı. Düşen bir hanedanın tarihinin onu fetheden hanedanca yazdırılmasındaki amaç Konfüçyüsçü geleneği sürdürmek ya da tarihçiliği ve akademik bilgiyi desteklemek değil, yeni kurulan hanedanın meşruluğunu sağlamaktı. Tüm resmi tarihlerde hem meydana gelen doğa olayları ile hem de konfüçyüsçü erdemlerden sapan hükümdarların başa geçişiyle bahsedilen hanedanın sonu öngörülmektedir. Böylelikle ince bir ima yolu ile bu hanedanın kut hakkını yitirdiği ve yeni bir hanedan kurmanın gerekliliği ortaya atılmaktadır. Resmi tarihler bu bağlamda iki grubun çıkarlarına hizmet etmektedir: bürokrat sınıf tarafından temsil edilen konfüçyüsçüler ve ister Çinli ister yabancılar tarafından kurulmuş olsun yeni kurulan hanedanın kendini meşrulaştırmasına yaramaktadır. Bu bağlamda bu tarihler tüm diğer resmi tarihlerde olduğu gibi dikkatli bir şekilde incelenmelidirler. Ancak Yuanshi ve Xin Yuanshi hazırlanma tarihleri Yuan hanedanının düşüşüne çok yakın yada çok uzak oldukları için tüm resmi Çin tarihleri arasında en sorunlu olanlar olarak görülmektedir. Yuanshi son Yuan imparatoru Togun Temür Moğolistan'a çekildikten bir yıl sonra 1369 yılında hazırlanmaya koyularak bir yıl içerisinde alelacele yazıldı. Pek çok olay ve tarih yanlış verilmekle kalmayın yabancı isim ve kelimelerin yazılmasında da aynı kelime için zaman zaman birkaç farklı karakter seti kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak bu tarih daha sonraki dönemlerde pek çok Çinli tarihçi tarafından eleştirilmiş ve Ke Shaomin tarafından otuz yıllık araştırmanın ardından yeni bir Yuan tarihi yazılarak Xin Yuanshi olarak 1921 yılında yeni kurulmuş Çin Cumhuriyeti tarafından 25inci resmi tarih olarak tanındı. Ancak kullandığı tüm orijinal malzeme ve daha derinlemesine ayrıntılı araştırmaya rağmen yazıldığı tarihle olaylar arasındaki zaman aralığı bunu bir

resmi tarihten çok bir ikincil kaynak durumuna getirmektedir. Tüm eksiklerine rağmen Yuanshi hala Yaun hanedanı tarihi için temel kaynak işlevi görmektedir. Şuana kadar tamamıyla sadece Moğolca'ya çevrilmekle birlikte bazı bölümleri Fransızca, Almanca, İngilizce, Rusça ve japonca'ya da çevrilmiştir. Altın Ordu devleti ilgilendiren kısımları aşağıda değinilecek diğer başka kaynaklarla birlikte Hrapachevsky tarafından Rusça'ya çevrilmiştir [1]. Her ne kadar daha önce de belirtildiği gibi Yuanshi siyasi amaçlarla ve alelacele hazırlanmışsa da daha sonra kurulan Ming hanedanı ne Altın Ordu sahasında hak iddia ettiği ne de Altın Ordu yada dağılmasından sonra ki devletlere karşı düşmanlık gütmediği için Altın Ordu ile ilgili verdiği bilgilerin tarafsızlığına yada yanlışlığına dair şüphe duymamızı gerektirecek neden yoktur. Bu yüzden Yuanshi'nin Çinli yazarlarının Altın Ordu devletine ait kayıtları saptırmak için bir siyasi amaçlarının olmadığını varsayabiliriz. Yuanshi Altın Ordu sahası, Cuçi ulusunun coğrafyası ve kurullarıyla ilgili değerli bilgiler vermektedir. Yuan öncesi ve sonrası hanedanlara ait diğer resmi tarihlerde Altın Ordu sahasına ait dolaylı bilgiler verebilmektedir. Song, Liao ve Jin hanedanlarını resmi tarihleri Moğol İmparatorluğunun kuruluş dönemi ve öncesine ait bilgilerin yanı sıra Çin'in kuzeyinde Moğol imparatorluğunu oluşturan ve bazıları batıya göç ederek Kıpçak bozkırına yerleşen boylar hakkında bilgi vermektedirler. Örneğin Jinshi Cengiz hakkında henüz Ong Han'ın bir vassalı olduğu ve Jin devletine bağlı beyler arasında sayıldığı döneme ait bilgiler sunmaktadır. Tatarlar ve diğer boylar ile ilgili olarak da her ne kadar kısmi ve dolaylı olsa da bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu üç hanedanın tarihlerin Yuan döneminde yazıldığı ve Cengiz soyuyla ilgili bazı bilgilerin saptırılmış olabileceği de unutulmamalıdır. Ancak hem Moğolistan'da erken dönemdeki siyasi durum hem de daha sonradan batıya göç ederek Kumanlarla birleşip Altın Ordu devletini oluşturan boylar hakkındaki bilgiler bize ipuçları verebilir.

Altın Ordu sahası hakkında bilgi edinebileceğimiz ikinci türdeki Çin kaynağı ise Çin'den gelen elçilerin seyahatname ve elçilik raporlarıdır. Bu raporlardan ne yazık ki Yuan dönemine ait olanlar iki devlet arasındaki ilişkilerin azlığı ve Ming dönemi bilginlerinin bunları kayda değer bulmayarak korumamışlardır. Liao, Jin ve Yuan hanedanları Çin tarih yazıcılığında yabancı iktidarlar olarak görülmektedir ve bu sebeple ne yazık ki daha sonraki dönemlerde ancak Konfüçyüsçü bilginler tarafından seçilen malzemeler günümüze kalmıştır. Belki de bu tür bir gizli sansür eğiliminin en güzel örneklerinden birisi Moğolların Gizli Tarihi'dir. Her ne kadar bugün Moğol tarihinin en önemli kaynaklarından birisi olarak görülse de Moğolların Gizli Tarihi 19uncu yüzyıla kadar unutulmuştu ve bir antika kitap dükkanında kaza eseri keşfedilmesinden sonra bile Fransız, Rus ve Japon tarihçiler 19 ve 20inci yüzyıllarda üzerinde çalışmaya başlayana kadar uzun süre Dünya'da tanınmadı. Aslında küçük bir antika kitap sahafında bulunması tamamen şans eseridir diyebiliriz, yoksa bugün varlığından bile haberdar olamayabilirdik. Benzer bir şekilde Ming dönemi bilginleri ne yazık ki yalnızca

Tang ve Song kendilerine örnek almış ve bu yabancı hanedanlar dönemine ait belgeler ya savaşlarda yok olmuş ya da sonraki nesiller tarafında korunmamıştır. Buna rağmen elimizde Song dönemine ait olan ve Kara Tatar boyları ve onların boy yapıları, kurumları gibi çeşitli konularda önemli bilgiler veren bir seyahat raporu vardır. Peter Olbricht ve Elisabeth Pink tarafından Almancaya [4] ve yine Hrapachevsky tarafından *Zolotaya Orda V Istochnikah 3. Cilt* 'te Rusça'ya çevrilmiştir. Bu tatarların imparatorluk öncesi erken tarihine ilişkin en geniş Çince eserlerden birisidir. Bir başka benzer rapor olan Meng Da Bei Lu ise Jin Hanedanına karşı müttefik arayışı ve istihbarat peşinde olan Güney Song elçileri tarafından yazılmıştır. Bu rapor Moğol kumandanı Mukhali'ye 1221'de ziyaretinden sonra Zhao Hong tarafından yazılmıştır. İlginç bir şekilde Meng Da isimlendirmesi Moğolların Gizli tarihinde can düşmanı olarak gösterilen Moğol ve Tatarları bir arada zikretmektedir. Rapor fethinden sonra eski Jin başkenti Yanjing'deki (modern Pekin) durumla ilgili bilgilerin yanısıra henüz imparatorluk kurma sürecinin erken evrelerindeki Moğollar hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Buna benzer elçilik raporlarının varlığı bilinmekteyse de kayboldukları düşünülmektedir. Ancak yine de Yuan öncesi ve sonrası döneme ait olup doğrudan Altın Ordu sahasına ait olmasa da Altın Ordu sahası ile ilgili dolaylı bilgiler veren Çin kaynakları da mevcuttur. Bu elçilik heyetleri doğrudan Altın Ordu'ya gönderilmediyse de Altın Ordu devletinin doğu bölgeleri ve özellikle günümüzde Kazakistan sınırları içinde kalan bölgeleri ile ilgili bilgiler içermektedir. Bunlardan ilki Yelü Chucai'dır. Cengiz Han tarafında Urtuq Saqal (Uzun Sakal) olarak adlandırılıp Harzem seferine idareci bürokrat ve danışman olarak Orta Asya'ya getirilmiştir. Çoğunlukla Semerkant'taydı ancak Moğol ordusuyla birlikte kuzeyden geçerek batıya doğru ulaştı. Eseri Xi You Lü'de bölgedeki yaşamı, gelenekleri, kültürü siyasi durumu kaydedmiştir. Bu eser Orta Asya'nın Moğollar tarafından fethi ve sonrasını anlatmaktadır. Çin tarih yazımında Yelü Chucai "barbarları" medenileştiren bir konfüçyüsçü bilge olarak tasvir edilmektedir. Kuzey Çin'de Ögeday'ı çiftçiler üzerindeki ağır vergileri kaldırmaya ikna eden kişi kendisidir. Ayrıca Cengiz ve diğer Moğollar da kendisine saygı duymaktaysa da Cengiz ile aralarında geçen konuşmalardan bunun Kitan kökenlerinden kaynaklandığı ve Moğolların Konfüçyüsçü değerlerden çok pratik bilgi ve münecimliğinden yararlanmak istediği anlaşılmaktadır. Bu sebepten ötürü onun tanımı döneminin göçebelerine dair daha içten bir tasvir vermektedir. Şiirlerindeki satır aralarında Kıpçak bozkırının doğu sahasını da içine alan değişik boyların yaşayışı ve dünya görüşleri hakkında küçük detaylar vardır. Edebiyat ve şiir antolojileri genellikle göz ardı edilmekle birlikte bunlar elçiler yada onların maiyetinde bulunan elçilik heyeti üyelerince yazılmış ve satır aralarında bilgiler bulunabilen şiirler de içermektedir. Yine Orta Asya'ya giden ancak Ming dönemine ait iki elçilik raporu daha mevcuttur. Bunların her ikisi de Timur devletine gönderilen elçilerdir. Chen Cheng tarafından yazılan raporlar Semerkand

ve Herat'ın yanısıra daha çok ticaret ve pazarlara odaklanmaktadır ve pek çok detay vermektedir. Buradaki detaylardan dolayı olarak Rusya'dan ve Altın Ordu sahasından bu pazarlara ulaşan mallar ve iki devlet arasında süren ticarete şahit olmaktadır. Bu raporlardan Altın Ordu ticareti ve üretilen mallar hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Son olaraksa yerel arşivler hala incelemeye muhtaçtır. Guanbao (Resmi Ferma Belgeleri), ticari raporlar ve paizi (taşıyan kişiye posta istasyonlarının imkanlarından faydalanma ve geçiş hakkı tanıyan tabletler) çıkarma raporları bize Yuan Altın Ordu ilişkileri hakkında bilgiler sağlayabilir. Yerel seçkinlerin biyografileri ve resmi kayıtları da Deşt-i Kıpçak ile Çin arasındaki insan ve malların akışı hakkında bilgi sağlamaktadır. Kubilay Han'ın ölümünden uzun süre sonra bile 14üncü yüzyılda dahi Yuan ordusunda Kıpçak birliklerinin kullanıldığını bilmekteyiz [7]. Bu birliklerin hareketinin hem Çin Hem de Altın Ordu tarafındaki yöneticilerin onayı ile gerçekleştiğini varsaymak mümkündür. Bu sebeple Kuzey-Batı ve Kuzey Çin'e ait yerel zhao, guanbao ve diğer kayıtlar her ne kadar detaylı inceleme gerektirseler de bize Altın Ordu Çin ilişkileri hakkında bilgi sağlayabilmektedir. Kırım ve diğer bölgelerde bulunan paizilar da her ne kadar meşhur yazılı kaynaklarda bulunmasa da iki ülke arasındaki ilişkilerin sürdüğünü kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, her ne kadar Yuanshi ve Hei Da Bei Lu Altın Ordu'ya dair en bilinen ve geniş Çin kaynakları olsalar da diğer kaynakların da incelenmesi Çin kaynaklarında Cuçi ulusunun sosyal, ekonomik, siyasi yapısı, onu oluşturan boylar ve üstüne kurulduğu coğrafya ile ilgili olarak dolaylı bilgiler sağlamaktadır. Her ne kadar bu bilgiler Altın Ordu devletinin siyasi tarihi açısından önem arz etmeseler de sosyal tarihi ve ekonomik tarihi açısından değerli bilgiler sağlamaktadırlar.

REFERENSLAR

1. Золотая Орда в источниках. Т. 3. Китайские и монгольские источники / переводы с китайского, составление, вводная статья и комментарий Р.П. Храпачевского. М., 2009. 336 с.
2. Haenisch Erich, ts'ung Wu Yao, eds. Meng-Ta Pei-Lu Und Hei-Ta Shih-Lüeh // Asiatisch Forschungen, vol. 56. Wiesbaden: Harrassowitz, 1980.
3. Song Lian. 元史. Beijing: 中華書局, 1976.

Yazar hakkında: Kubilay Atik – öğretmen yardımcısı, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Sosyal Bilimler Binası, 204-A, +90 312 210 59 65, Ankara, Türkiye); katik@metu.edu.tr, kubilayatik@gmail.com

Golden Hord and Cucu Ulus in China sources

Kubilay Atik

(Middle East Technical University, Turkey)

Abstract. The article says that all sources on the Golden Horde in the Chinese language can be divided into four categories. The author tells that the first and most important category is the official Chronicle. The second type includes notes and reports of Chinese ambassadors. From these reports it becomes aware of the products that are produced and sold by Horde. In this category we can also find out about trade relations between Russia and the Golden Horde. Next can be examined the local archives.

As a result we can see that Guanbao (Official Documents), business reports and páizi can provide us with information about relationships between Yuan and Golden Army.

Keywords: Golden Horde Khanate, Cucu nation, Genghis Khan, Chinese sources, Ke Shaomin, Gong Meng.

REFERENCES

1. *Zolotaya Orda v istochnikakh. Tom 3. Kitayskie i mongol'skie istochniki / perevody s kitayskogo, sostavlenie, vvodnaya stat'ya i kommentariy R.P. Khrapachevskogo* [The Golden Horde in Historical Sources. Edited by R.P. Khrapachevsky]. Moscow, 2009. 336 p.
2. Haenisch Erich, and ts'ung Wu Yao, eds. *Meng-Ta Pei-Lu Und Hei-Ta Shih-Lüeh. Asiatisch Forschungen*, vol. 56. Wiesbaden, Harrassowitz, 1980.
3. Song Lian. *Yuanshi*. Beijing, Zhonghua Publishing House, 1976.

About the author: Kubilay Atik – Teaching Assistant at the Middle East Technical University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History (Social Sciences Building, 204-A, +90 312 210 59 65, Ankara, Turkey); katik@metu.edu.tr, kubilayatik@gmail.com

Золотая Орда и Улус Джучи в китайских источниках

Кубилай Атик

(Ближневосточный технический университет, Турция)

Аннотация. В статье говорится, что все источники по истории Золотой Орды на китайском языке можно разделить на четыре группы. Автор отмечает, что к пер-

вой и наиболее важной категории относятся официальные хроники. Вторая группа включает в себя заметки и отчеты китайских послов. Из них мы узнаем о торговле между Русью и Золотой Ордой. Также при изучении этих источников мы получаем информацию о том, какие продукты производились и продавались этими государствами. В последнюю группу входят местные архивы.

Таким образом, мы видим, что Гуанбао (официальные документы), деловые отчеты и пайцзы предоставляют нам уникальную информацию об отношениях между Империей Юань и Золотой Ордой.

Ключевые слова: Золотая Орда, Улус Джучи, Чингисхан, китайские источники, Ки Шаомин, Гонг Мэн.

Сведения об авторе: Кубилай Атик – ассистент преподавателя, факультет искусств и наук, кафедра истории, Ближневосточный технический университет (Здание социальных наук, 204-А, +90 312 210 59 65, Анкара, Турция); katik@metu.edu.tr, kubilayatik@gmail.com

Два Бахчисарая и вопрос о территориальных пределах удела (юрта) Софу Мухаммед Гирая Четвертого в Дагестане в контексте истории этноязыкового состава его населения

Гарун-Рашид Гусейнов

(Дагестанский государственный университет)

Аннотация. Статья посвящена практически неизученному вопросу о территориальных пределах удела (юрта) крымского хана Софу Мухаммед Гирая Четвертого (1610–1674). Он правил в 1641–1644 и 1654–1666 годах, скончался в Дагестане (Кумыкистане), откуда Мухаммед Гирай удалился, будучи вторично смещенным с трона, и был затем захоронен в Бахчисарае – столице Крыма. Анализ материалов, получивших отражение в «Книге путешествия» его спутника Эвлия Челеби, показал, что удел, выделенный ему кумыкским правителем Дагестана Сурхаем III (правил в 1641–1668 гг.), включал не один, получивший название Бахчисарая, а несколько населенных пунктов. Также было установлено, что вместе с ханом в Дагестан прибыл довольно значительный воинский контингент. Он состоял из татар, видимо, крымских и ногайцев Малой Орды. Они расселились к этому времени от северного берега реки Кубань до низовий Терека. Они входили в пределы владений кумыкского падишаха Дагестана Сурхая III. Рассмотрение проблемы в ареальном контексте истории этноязыкового состава населения Кумыкского государства показало, что территориальные пределы удела, выделенного хану Мухаммеду Гиразу Четвертому, включали, наряду с предгорным кумыкским Бахчисараем и его округой, часть нынешнего Центрального Горного Дагестана, которая прилегала к нему. Здесь в настоящее время проживают носители аварского языка. Мухаммед Гирай Четвертый, имевший в своем распоряжении вышеупомянутый воинский контингент, получил в управление пограничный удел. Он был ареально смежным с той частью Кумыкского государства, где незадолго до этого к власти пришла одна из боковых ветвей его правителей, и в дальнейшем здесь окончательно оформилось его нынешнее лакскоязычное население. При этом анализ соответствующего исторического и языкового материала показал, что в рассматриваемое время в пределах удела еще проживали потомки древнейшего исторически тюркского населения.

Ключевые слова: Бахчисарай, Дагестан, Софу Мухаммад Гирай Четвертый, Крым, удел (юрт), этноязыковой состав населения.

Одним из важнейших эпизодов многовековых кумыкско-крымскотатарских исторических связей [17; 18; 21; 26; 41] является пребывание в Дагестане (Кумыкистане) при шамхале Сурхае III (1598–1668, правил с 1641 г.)